



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Corpus Juris Canonici

Gregor <XIII., Papst>

Coloniae Munatianæ, 1665

XIV. De probationibus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62915)

tentiam perveniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum civiliter est agendum, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes, & valetudinarij, & alij testes de quibus ex probabili causa timeatur, etiam sine non contestata sunt admittendi, seu pars conventa sit contumax, seu sine dolo sit absens, ut conveniri non possit.

Quis testes examinandi ad perpetuam rei memoriam, debet intra annum vel convenire adversarium, vel examen denunciare. h. d.

Debet tamen actor intra annum, ex quo facultas sibi data fuerit, adversarium convenire, aut saltem hujusmodi testimonium eidem denunciare, alioquin attestations sic recepta non valdebut, ne forte hoc procurratur in fraudem, ut scilicet processu temporis exceptiones legitimae ad repellendum testes, vel alia, locum habere non possint.

Nota ex isto §. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria litis contestatio. h. d.

Ut b. & alij casus, in quibus absque litis contestatione legitime possunt testes produci, & lis sententia terminari: quos tam ex his, quae supra de contumacia diximus, quam etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter, ubique libellus non exigitur, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, litis contestatio non est necessaria.

DE JURAMENTO CALVMNIAE.
TITVLVS XII.

Attrochans subire juramentum calumniae, cadit ab actione, & non habetur pro confessio. h. d.

Sed ut veritate pravaria judicia expediantur, institutum est, ut litigatores in exordio litis de calumnia vitanda jurare debeant. Quod juramentum si quis praestare recusaverit, actor quidem ab instituta cadet actione, & pro confessio reus habendus erit.

In causa sua Ecclesia clericus non cogitur jurare de calumnia, sed in propriis: quo casu jurat propositus tantum scripturam, non talis. h. d.

In hac tamen parte quibusdam casibus clericis jura perpererunt. Venerunt enim, ne dum propterea Ecclesiae causa peragitur, in conspectu illorum praetatis hujusmodi subire jurandum cogantur, licet in propriis causis hujusmodi privilegio minime gaudere noscantur. Sed & quo casu hoc juramentum subire vel permittuntur praetati, vel jubentur, non talis e, sed tantum propositus scripturis id implebitur.

Notae etiam in causis spiritualibus juratur de calumnia. h. d.

In causis spiritualibus olim de calumnia minime juramentum compertum est, novissime sancitum est, ut in eis id eod. ceteris constitutum est, observari debeat.

Etiam procuratores jurare de calumnia tenentur, quando eorum iudici videbitur. h. d.

Non tantum principales, verum etiam procuratores g. & syndici h. hujusmodi juramentum suscipere debent, a dominis instructi fuerint: aut post hoc praestitum juramentum deputati fuerint: nec enim illud intra certa iudicii tempora enarratum reperitur, sed r. pote in iudex exigere, quoties expedire viderit.

De calumnia juratur etiam in causa appellationis. h. d.

Praeterea h. quanquam in prima instantia partes juraverint, non tamen propterea in causa appellationis hujusmodi juramentum declinare poterunt, cum rur-

sus, & de calumnia vitanda, & dicenda veritate jurare partes sint compellendae.

Juramenti de calumnia omisso non vitat processum. h. d.

Illud postremo admonendi sumus, quod propter omissionem a tacite in tota causa calumniae juramentum, judicialis processus alias factus legitime, nec est nullus, nec ob eam causam venit annullandus: cum hujusmodi juramenta praestari de substantia ordinis iudicarii non existat.

VT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETUR.
TITVLVS XIII.

Lite pendente nihil innovandum: Et si tuo pendere dicitur, cum citatio legitima pervenit ad partem citatam, aut per eam factum est, quod minus perveniret. h. d.

Instituta ergo lite, & solennibus praestitis satisfactionibus, & calumniae juramento exhibito, ad probationes, & merita causae descendendum erit, & interim pendente lite nihil innovari poterit. Lis b. autem pendere hoc respectu tunc dicitur, non modo cum lis contestata fuerit, verum etiam postquam a iudice competenti citatio manavit, & ad partem citatam pervenerit, vel per eam factum est, quod minus ad ejus notitiam perveniret, dum tamen in citatione ea sint expressa, per quae possit quis instrui, super quibus in iudicio convenitur.

Ob dilapidationem etiam lite pendente sit sequestratio. h. d.

Planè e ab eo, qui postquam à sententia provocavit, possessionis fructus dissipat, etiam lite pendente sequestrari poterunt.

Litis pendencia non invalidat matrimonium contractum. h. d.

Scietiam d. si dum super matrimonio lis pendet, secundum quis matrimonium rite contraxerit, si primum non tenuisse declaratum fuerit, pendens litis obtentu secundum irritari non poterit. Et tamen qui in contemptum contraxerit, competens poenitentia imponenda erit.

DE PROBATIONIBVS.
TITVLVS XIV.

Quid sit probatio, & quibus modis fiat. h. d.

Probatio igitur est, idoneis argumentis & legitimis mediis facta demonstratio. Contingit autem quid probari variis modis: ut puta confessione partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, jurisjurandi religione, inspectione iudicis, notorietate rei, suspitione vehementi, fama, atque aliis adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione, & quae sint positiones. h. d.

Partium confessione tunc constat probatio, cum reus positionibus respondendo, vel alias in iudicio de intentione confiteretur actoris. Sunt autem positiones, breves quaedam narrationes, facti seriem continentes, ad elicendam veritatem conceptae, super quibus quis perit ab adversario responderi, quas ad faciliorem & expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum usus longævus in causis admisit, & juris probavit auctoritas.

Recusans respondere positionibus habetur pro confessio. h. d.

Si quis igitur positionibus sibi factis respondere requisitus recusaverit, vel, ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confessio habendus erit. Hoc tamen ita demum obtinet, si a iudice respondere iustus, illum absentem fieri contigerit: sed si antequam juberetur, contumaciter abcesserit, tunc pro confessio minime reputabitur, sed contra eundem, tanquam contumacem, procedendum erit, prout juris ratio dicaverit.

a C. i. in prin. & §. i. eod. tit. in 6. b Cl. 2. eo. tit. c Ca. si. extr. de sequest. poss. d C. cum in Apostolica. ext. de sequest. e Clem. fin. de verb. sign. f C. i. de confess. in 6.

116
entur.
causa n
ter iudic
confirma
ingressu
faciem
cognosc
an peni
uicij, vel
nta te
raoibus
iusticia
ntas in
o spolia
ca
E
sue fide
que non
cognosc
ipsum
causam
illa à
que se
recepit.
Ea
gram
en fa
audire
dendit
quam
cipi
fians
gna
ju
re
nem
a laia
ur, e
ngue
cum
saliter
ur, &
colu
ur, ali
Eccle
vel di
non con
a. lit.
ad lin
est. et
in 6. h
C. pen. &
in prin.
entiam

Confessus, & probationibus convictus, æquivalentur: & confessio erronea, si statim revocatur, non affert præjudicium. h. d.

Reditus igitur circa exhibitas positiones responsionibus, diligenter ab actore dispiciendum erit, an à reo super controversia legitimam confessionem extorserit: quo quidem casu & ipse probationum oneribus relevabitur, & iudicis in cognoscendo partibus cessantibus statim super tali confessione pronunciandum erit. Planè a si per errorem facti hujusmodi confessionem emanasse doceatur, consentienti, sed tamen confessionem suam statim revocanti, nullum præjudicium generabitur: alioqui, quod sua quisque voce dilucidè testatus est, proprio non valebit amplius testimonio infirmare.

Reus non tenetur edere auctori, nisi instrumenta communia. hoc dicitur.

Non tamen b, quia positionibus reus respondere compellitur, documenta quoque, quæ ad causam pertinentia penes se detinet, nisi sibi cum actore sint communia c, exhibere compellendus erit: nam grave nimis esset, illum ad eorum exhibitionem urgeri, per quæ sibi postea præjudicium fieret. Sed actor ipse, inficiante reo, sumptis congruis dilationum temporibus, intentionis suæ proprias probationes afferret, vel testes inducendo, vel instrumenta, & alias scripturas producendo.

Reus citandus est ad videndum jurare, & deponere testes: & testi injurato non creditur, nisi fuerit remissum juramentum à parte. h. d.

Debet autem in primis, si ex dictis testium rei sit eveda veritas, admoneri adversarius, quòd auditurus juramentum veniat d, ne si præmissum id fuerit, quòd contra leges actum deprehenditur, nullam habeat firmitatem. Sed & testium depositiones non aliter recipiet iudex, quàm prius iurjurandi religione firmaverint, quòd tantum, quæ vera noverint, professione suæ testificationis aperient: nullius enim testimonio, quantumcumque religiosus existat, nisi juratus depoluerit, in præjudicium credi debet alterius, nisi forte juramentum ab adversa parte remittatur.

Testes recusantes jurare, sunt sub pena excommunicationis cogendi, & juramentum de non deponendo non tenent. h. d.

Quòd si testes à iudice moniti sese, vel odio, vel gratia, vel timore à ferendo testimonio subtraxerint, per censuras Ecclesiasticas testificati compellendi erunt, nec audientur, quòd sese, quò minus deponant, proprii juramenti vinculo innodatos asserant. e

Diligens debet esse iudex in examinando super omnibus qualitatibus totius causa. h. d.

Interrogabit f ergo iudex testes in qualibet causa ad minus duos (nulla enim causa est regulariter, quæ unius testimonio quantumvis legitimo terminetur) eos quæ diligenter examinabit g, de singulis circumstantiis diligenter inquirens, de causis videlicet, de personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, & certitudine, cæterisque, quæ ad rem facere, & negotio convenire existimabit. Illud quoque subtiliter animadvertere non omittet, quo vultu, qua constantia, quavè animi trepidatione testes deponant, cum interdum ex his, vel ipsis invidis testibus, magis quàm ex verborum serie, rerum veritas elucescat.

Ex causa delegabit iudex examen testium. h. d.

Siqui tamen erunt, qui interrogandi sunt, valerudinarie h, vel senes, vel debilitate confecti habeantur, vel etiam ita paupertate depressi, ut ad præsentiam iudicis venire non possint, idoneum deliget iudex, quem ad suscipiendas illorum attestaciones dirigat.

a C. si in gl. ext. de confes. b C. i. ubi tot. ext. eo. c C. si perperatus. ext. de fide instrumentorum. d C. 2. ext. de test. e C. in sumavit. ext. de test. f C. licet universi. ext. de test. g Ca. cum agatur. ext. de testib. h C. si quis testium. ext. de testib.

Testes considerantur conditione, natura, & vita. h. d.

Testes verò non omnes recipiendi sunt, sed fideles duntaxat, & idonei. Censentur autem testes conditione, natura, & vita. Conditione, si liber testis sit, non servus: servus enim sæpè metu dominantis, veritatis testimonium supprimit. Natura, si vir sit, non femina: nam varium & mutabile semper foemina.

Mulieres non sunt in forum trahenda gratia testimonii ferendi, sed ad eas est mittendus tabellio. h. d.

Cujus tamen testimonium, si quando necessarium fuerit a, cum mulieres honestas ipsa, ac naturalis pudor virorum cœtibus immisceri prohibeat, quacunque autoritate testimonii ferendi causa, vel alia, quæ iure non exprimitur, in iudicium personaliter evocari, vel trahi non poterit: sed ad eam mittendus tabellio, & iuxta Bonifacianæ constitutionis tenentem, procedendum erit.

Testis mala vita caret fide. h. d.

Vita censetur testis, si innocens sit, & integer: nam si vita bona defuerit, fide caret b.

Clerici possunt testificari pro Ecclesia, & singulares persona pro universitate sua, nisi tamen aliqua causa probabili impediatur. hoc dicitur.

In summa, quicumque iure minime prohibentur, ad testimonium perhibendum sunt admittendi. Clerici b ergo à ferendo testimonio super negotio propriae Ecclesiæ, vel alia singulares personæ, in causa suæ universitatis arcendi non erunt, nisi ad agendum, respondentur fuerint instituti, vel ipsos alia causa probabili impedierit.

Monachi de consensu Abbatis, possunt testimonium ducere. h. d.

Monachi quoque, & quicumque sub alterius obedientia constituti sunt, de sui præsulis licentia rectè testimonium dicent.

Christianorum testimonia adversus infideles admittuntur, sed non contra. h. d.

Christianorum c quoque testimonia adversus Iudeos in omnibus causis recipienda erunt, nullis sibi contra hoc Principum privilegiis suffragantibus. Sed contra Christianum nec Iudeus, nec Paganus, nec hæreticus, aut aliter infidelis, neque excommunicatus, aut aliter criminofus rectè testimonium dicent.

Criminosus perseverans in crimine non potest testificari, immodatus verò in causa civili potest, nisi fuerit reus perjurii, vel nisi sit affectus infamia: in causa vero criminali, huiusmodi infamibus admittitur. h. d.

Planè quod de criminoso diximus, distinctionem recipit: nam si is, cui ab adversa parte opponitur d, adhuc in ipso crimine perseverat, tum in civili, quàm in criminali causa ab omni proæssu testificandi officio excludendus erit: si verò sit de crimine emendatus, nec eum comitetur infamia, non est in causa civili, vel etiam cum de crimine civiliter agitur, præterquam pro reatu perjurii, repellendus. In criminali autem quaestione, si in acrio iudicio contra ipsam accusationem de crimine instituta confessus, vel convictus fuit, vel si tunc per exceptionem convincatur, aut ejus gravata sit opinio, ex eo quòd quandoque fuit tali modo repulsus: quamvis hoc casu non excluderetur in causa civili, potest à testimonio, licet egerit pœnitentiam, removeri.

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur, etiam iura superveniente causa. h. d.

Illud in dubium non venit, ejus testimonium, qui integer deposuit, infringi, debilitare minime potest, quanquam illum post depositionem factam esse contigerit criminofum. Nec enim quòd rectè semel factum

a C. 2. de jud. in 6. b C. cum in causa. ext. de test. c C. ad dai. ext. de testib. & Clem. 1. eod. tit. d Ca. testimonium. ext. de testib.

est, ex huiusmodi eventu postea debet infirmari, cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non divinaverit.

Domestici & similes habentes causam, non possunt esse testes. h. d.
Domestici quoque, & similes habentes causam familiarem quocumque morbo verisimiliter laborare existimandi sunt, si certum id sit, aut super eo legitime convinci possunt, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt.

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit advocatus, vel procurator. h. d.

Is quoque a, qui in prima instantia alicujus causae ad vocacionem & patrocinium susceperit, licet advocatus & procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus causae praesumitur, in iudicio appellacionis in testem recipiendus non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilaciones dari possunt, & ex causa etiam quarta, sub certo tamen iuramento. h. d.

Dabunt autem iudices tam in Ecclesiasticis, quam in civilibus causis ad exhibendos testes, non solum unam, sed ex causa secundam etiam & tertiam dilacionem: quartam vero disceptantibus non largientur, nisi praestito ab eo, qui postulat, iuramento, quod non per calliditatem aliquam quartam productionem postulet, sed quia illorum, quos infat nunc de novo producere, prius notitiam habere nequiverit, quodque neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel didicerit: quo casu quartam quoque dilacionem accommodabit iudex, maxime si productioni testium non fuerit a partibus renunciatum.

Nulla conceduntur, ne probationes intereant, quae aliis non conceduntur: quod probatur hic tribus exemplis. h. d.

Siquidem ne probationes depereant, multa permittuntur, quae alioqui non concederentur, ut ecce, si is in causa iudex datus fuerit, quem in testem produci sit necessarium, removendus, & alius in ejus locum substituendus erit. Sic & alius citato adversario recipiuntur, & publicantur testes, quos reus inducendos dixerit. Sic & Ecclesia necessitate probationis omissione laesa, etiam adversus Ecclesiam restituenda erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem, nec in prima, nec in secunda instantia: sed super emergentibus de novo. h. d.

Lapsis igitur tribus dilacionibus, postquam renunciatum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter producendi testes rursus non erit danda copia. Et licet non licet super eisdem, vel directo contrariis articulis, alios, vel eosdem testes in principali causa producere: sic non debet in causa appellacionis licere, cum nominatis in ea, quam in principali testium sit timenda adversario. Quod si e nova contingat emergere capitula, super quibus partes testes novos velint inducere, excepto solenni iuramento testium, non obstante publicatione super veteribus facta, nec in primo, nec in secundo iudicio rejiciendi erunt.

Qualiter, & quando possit in testes objici. h. d.

Sed interdum accidit, ut eos, qui iure in testes recipi non debuerant, admissos tamen esse ab aliqua partium pretendatur: in qua specie statutum est, ut si quid in eos habent, ante publicationem debeant obijcere, postea vero tunc demum id licebit, cum iuramento partes firmaverint, quod non dolo velint ad opponendum descendere: Sed & si ostendere quis paratus fuerit post publicationem didicisse se, quod in personas vult obijcere, tunc quoque opponendi patere debet aditus. Idem juris est, si forte quis ante publicationem id fuerit protestatus. Ceterum cum quis protestatus fue-

rit, velle se post publicationem depositionum personas testium repellere, si quid in favorem protestantis dixerit, non de facili fides adhibetur.

Testes probatorios, & reprobatos probatorum reprobare licet, sed reprobatos reprobatiorum non licet. h. d.

Illud a etiam admonendum est, quod non solum testes super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum reprobatos probationes proferre licebit. Et non admittente iudice, appellacionis remedium licitum erit interponere. Ulterius autem partibus ad reprobatorem testium aspirare minimè licebit, ne si producendi quatos contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum protelari.

Qualiter iudex pensare debet dicta testium, & quod potest illos repetere, & interrogare, usque ad sententiam. h. d.

Publicatis igitur attestacionibus, non solum b ad multitudinem testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius veritatis lucem assistere iudicabit, animi sui motum informabit: quod si circa alicujus testis dictum iudicis hæret intellectus, eundem rursus ad examen revocare poterit. Et generaliter iudex usque ad prolationem sententiae interrogare sub facto poterit, ubicunque aliquid dubitationis e incidit.

Testi statim seipsam corrigenti, non admittit ob id fides, & potest iudex testem repetere super omisso. h. d.

Eum quoque, qui non studiosè, sed linguæ lubrico erraverit, & sese confestim correxerit, reprobare iudex non debet: secus autem, si correctioni suae tempus interposuerit. Repetere autem non solum obscure deponentem poterit, sed etiam si a principio super certis capitulis eundem interrogare postulante adversario, vel negligentia, vel calliditate prætermiserint.

Probationes sunt non solum testibus, sed & instrumentis: & instrumentorum appellacione non large sumpta continentur solum scriptura, quo in iudicio exhibentur. h. d.

At si partes viva voce adminiculo in probando destituta fuerint, ad instrumentorum productiones decurrere eas oportebit: & licet instrumentorum adeo late pateat appellatio, ut hoc nomine etiam testes continentur, quippe & ipsi causam instruunt, nos tamen in præfenti pro scripturis in iudicio exhibendis magis utimur, quæ quidem in libris exercendis eandem cum depositione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi usque ad conclusionem in causa. h. d.

Exhiberi autem d in iure poterant instrumenta, non solum ante attestacionum publicationem, sed & postea usque ad diffinitivam sententiae calculum: antea tamen, quam in causa conclusum fuerit. In causa e autem conclusum esse tunc dicimus, cum a partibus omnibus probationibus renunciatum fuerit.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & qua sit scriptura publica. h. d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fidem facit, sed ita demum f, si per manum publicam scripta fuerit, ita ut appareat publica: aut authentico sigillo muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solemniter sumpta, fidem faciunt. h. d.

Idem g & de exemplis dicendum erit, quæ tamen, si solemniter sumpta fuerint, eandem cum originalibus habitura sunt auctoritatem. Solenniter autem tunc dicentur sumpta h, cum coram Ordinario iudice, vel

a Ca. 6. test. ver. sic. paroni. q. 9. 3. b C. pen. ext. de testib. c. Constitutio. in fi. ext. de testib. d. Clem. 2. de testibus. e C. cum causam. ext. de testib. f C. presertim. ext. de testib.

a C. licet. en. 3. extrav. de testibus. b Ca. in infra. & c. cum causam. ext. de testibus. c Cum clamor. ext. de testib. d C. cum dilectus. ext. de fide inst. e gl. in d. c. cum dilectus. f Ca. ext. de fid. inst. g gl. 2. c. extrav. de fid. inst. h C. si. ext. de fide inst.

au hoc ab ipso specialiter delegato presentata fuerint, atque is diligenter inspecta, dum nulla parte sui vitata comperit, per publicam personam exempla sumi precipit.

Redacta in publicam formam post mortem tabellionis, factum fidem. h. d.

Eandem etiam auctoritate & ea obtinebunt, quae ad petitionem eorum a, ad quos pertinent, permisso iudicis ordinarii in publicam formam redacta fuerint, si tabellio morte praeventus ea non perfecit, sed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Instrumenti non vitiatum, & de vitio non suspectum creditur, & error unius latera, & raso in loco non suspecto, non vitiat instrumentum. h. d.

Exhibebuntur b ergo instrumenta publica non cancellata, neque abolita, nec ulla parte sui vitata, aut aliquo pacto de falsitate suspecta, quoniam si exceptor iterum c imprudens omiserit, aut documentum in loco non suspecto d interleverit, non propterea veri fides, & instrumenti auctoritas vacillabit.

Ad supplendum probationem potest iurandum deferri. hoc dicit.

Quod e si nec testibus, nec instrumentis intentionem quam actor legitime deduxerit, permittente iudice, non plene probationes iurisjurandi religione suppleri, & causa terminari poterit. Nec enim aliud est iuramentum, quam veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teste asseritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud necessarium: & necessarium, nisi ex causa, recusari non potest. h. d.

Ed cum sit iuramentum multiplex, duplex tantum in proposito considerari poterit f: aut enim est necessarium, aut voluntarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes a iudice parti deferitur: quod propterea necessarium nuncupatur, & quod a iudice illud omnino deferri partibus oportet, & quod rite delatum ab eisdem, nisi ex iustis causis, recusari non poterit.

Qua sine iusta causa recusandi iuramentum. h. d.

Unt autem iuste recusandi causa, ut puta si actor plene probaverit, aut si sibi non plene cognitam rem ipsam asserat: & si quae sunt huiusmodi.

Si pro reo sunt praesumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi aliter iudex arbitretur. h. d.

Ed etsi g pro reo praesumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferat ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum & causae qualitatibus, illud actori deferendum censeat.

Voluntarium iuramentum est, quod deferitur a parte parti, quod deferenti potest referri, nisi sit in famosis actionibus. h. d.

Voluntarium h est, quod a parte parti in iudicio deferitur: quod quia litem terminat, decisorium quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars non nisi volens deserat, & ab eo, cui deferitur, licite recusari ac referri poterit. Plane i si reus famosis actionibus conventus fuerit, huiusmodi iuramentum agenti referri minime permittitur, cum non actor, sed ipse, qui convenitur, facti proptit conscius esse debeat.

Ponit exempla plura, in quibus probationes respiciunt personam iudicis. h. d.

Iudicis inspectione consistunt probationes: ut puta, cum pro terminandis finalibus quaestionibus propriis oculis loca iudex subjicit, aut ex aspectu corporis aetatem colligit, aut cum ex literis Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatus honestatus quis deprehenditur, vel cum ad probandum virginitatem ab honestis & prudentibus matronis, vice sua iudex inspicit mulierem iuber.

a Cpen. ext. de fide instr. b Cinter delictos. ext. de fide instr. c Ex par. ext. d. ii. d Cext. l. i. d. n. ext. e Cfin. de iurejur. f gl. i. c. si. ext. de iurejur. g Csi. ext. de iurejur. h d. c. si. m. gl. i. de iurejur. i Cfin. in princ. ext. de iurejur.

Notorium probatione non indiget. h. d.

Ed & si quid notorium fuerit a, testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius declarari non debet, cum talia probationem, vel ordinem iudicarium non requirant.

Iudex debet advertere, ne dubium recipiat pro notorio. h. d.

Ed cum multa dicantur notoria b, quae non sunt proferri debet iudex, ne quod dubium est, pro notorio recipiat.

Vehemens suspicio interdum habet vim notorii. h. d.

Ad notorium prope accedit vehemens suspicio: nam si (exempli gratia) de c carnali copula quarratur, & sint, qui solum cum sola, nudum cum nuda, in eodem lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis se vidisse deponant, proculdubio ex suspitionibus tam vehementibus sequatur copulam pronuntiat poterit. Plane si de gravi crimine actum fuerit, propter solam suspitionem quoniam vehementem, nemo condemnabitur.

Fama praestat adminiculum ceteris probationibus. Et iudex ex variis debet animum suum instruire. h. d.

Fama quoque si de aliquo facto divulgata fuerit, curis praesumptionibus non leve, praesertim in quibusdam, praestabit adminiculum. Demum circumspicitur iudex motum animi sui non ex una tantum re, sed ex variis argumentis, & testimoniis, quae rei aptiora esse poterit, confirmabit. Iudicaturum enim oportet cautum rimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere, nec sententiam prius ferre, quam peractis omnibus nihil habeat in quaestione, quod non proponat.

DE SENTENTIIS ET RE M.

DICATA.

TITVLVS XV.

Dua sunt speciei sententiarum, interlocutoria, & definitiva: & interlocutoria potest revocari ante diffinitivam. h. d.

Ideam nunc de sententiis, & re iudicata. Ed autem sententia nihil aliud, quam controversiam propositam a iudice rite facta diffinitio. Sententiarum dux sunt species: aut enim interlocutoria sunt, aut definitiva. Interlocutoria est illa, quae inter partium & finem causae fertur super his, quae incident, vel emergunt: qualis est cum iudex dandum, vel negandum dilationem ad examinandos testes, vel exhibendos instrumenta interlocuitur, vel super aliquibus exceptionibus pronunciat: quam nec in scriptis ferri oportet, & ante diffinitivam sententiam quandoque iudex revocare poterit.

Diffinitiva sententia est, quae condemnando, vel absolvendo litem suam imponit, nec requiritur deesse in ea verbum, condemnatio, vel Absolutio, sed sufficit agnoscere. h. d.

Diffinitiva vero sententia est diffinitio iudicialis, quae condemnando, vel absolvendo principali controversiae finem imponit. Diffinitiva d enim, quae nec condemnationem, nec absolutionem continet, pro nulla habetur: hanc simul ac tulerit, retractandi copia iudici denegabitur. Non tamen ut sententia valeat, condemnandi, vel absolvendi verbum necessarium continere debet: sed satis erit, quod verbum aequivalens continet. Unde rescriptum est, eius diffinitionem, qui ita se statueret, & praecipere pronunciasset, legitime sententiae obviare firmatatem.

Sententia debet ferri sedendo, & de scripti recitatione: aliter non valet. & Episcopus facere potest, quod alius pro se recitat. h. d.

Vocatis igitur partibus, loco & tempore congruis, iudex ipse sedens e sententiam de scripti recitatione

a Cde manifestis. q. i. c. tua nos. ext. de coh. cler. & mul. b C. consult. nos. ext. de appell. c C. litem si alterius ext. de presump. d C. es qui appell. b. diffinit. 2. q. 6. e C. fin. ex. n. in l. 1.

